

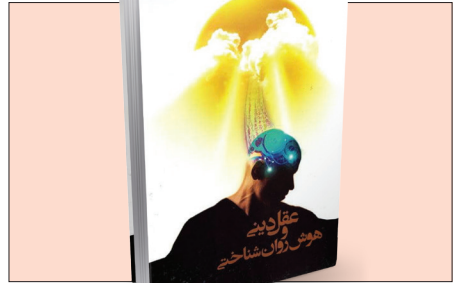
تا نفس می کشیم باید به دنبال فهمیدن باشیم

آیتا... جوادی‌املی: ما مامور به تحصیل علم هستیم. اگر بعد از اتمام درس سراغ بطالت برویم این راه فاطمه(س) نیست، وظیفه ما این است که تا نفس می کشیم باید به دنبال فهمیدن باشیم. بنابراین رسالت ما حوزویان و دانشگاهیان گذشته از عرض ادب و اظهار ارادت و سینه‌زدن، این است که معارف اینها را بفهمیم، عمل و منتشر کنیم.

«عقل دینی و هوش روان‌شناختی» منتشر شد

کتاب «عقل دینی و هوش روان‌شناختی» نوشته حجت‌الاسلام رحیم میردیکوندی منتشر شده است. موضوع این کتاب، بررسی و مقایسه مفاهیم «هوش»، «هوش هیجانی» و «عقل» و نیز بررسی تفاوت‌ها و شباهت‌های این سازه‌ها در دیدگاه روان‌شناختی و اسلامی و همچنین ساخت مقیاسی برای سنجش و اندازه‌گیری عقل است.

نشست «فرصت‌ها و چالش‌های تاریخ شفاهی»

گروه تاریخ دانشگاه خوارزمی نشست تخصصی «مروری بر فرصت‌ها و چالش‌های تاریخ شفاهی در تاریخ‌نگاری اجتماعی تاریخ معاصر ایران» را برگزار می‌کند. در این نشست مجید تفرشی، تاریخ‌نگار و پژوهشگر آرشو ملی بریتانیا سخنرانی می‌کند. این برنامه شنبه ۱۲ اسفند ساعت ۱۱ تا ۱۳ برگزار می‌شود.

سرآغاز تفکیک state از government

سید جواد طباطبایی: یکی از دلایل کشتن قائم‌مقام دوم، توسط محمدشاه قاجار این بود که او تلاش می‌کرد تا بین نهاد سلطنت دولت (State) و نهاد وزارت حکومت (Government) تفکیک ایجاد کند. البته اعتمادالسلطنه تاکید می‌کند که قائم‌مقام، خائن نبود، بلکه شاه با این تلاش او احساس خطر می‌کرد. نخستین نشانه‌ها برای خواست تفکیک این دهندهاد که مقدمه مشروطیت در ایران شد، در دارالسلطنه تبریز آغاز شد. کسانی که معتقدند مشروطیت از عثمانی آمده است یا اینکه معتقدند کلمه مشروطه را از همسر سفیر انگلیس در جریان تحسن باغ سفارت یاد گرفتند و مواردی از این دست، نشانه عدم‌التفات به تاریخ تحولات قبل از مشروطه است، البته قطعاً تحولات در عثمانی و تحسن و... بی‌تأثیر نبوده است اما مشروطیت مسبقاً به سوابق‌های پیش از دهه‌ها سال قبل از مشروطیت است.

۱- کسانی که به مسائل انسانی و تمدن بشری اهمیت می‌دهند، شایسته است که این تجربه انسانی منحصر به‌فرد را که اکنون در ایران جریان دارد، به دقت بررسی و در برابر تبلیغات مخالف و مغرضانه از آن حمایت کنند.

۲- رژیم شاه پس از ۳۷ سال حکومت و به‌رغم برخورداری از بیشترین امکانات، در همه امور، حتی در این حد که خود را از خشم ملت در امان نگه دارد، ناکام مانده است. این همه درحالی است که بزرگ‌ترین انبساط‌سیاحتی جهان سوم در اختیار همین رژیم قرار دارد.

۳- ارزش‌های اخلاقی انسان متمدن، امروز در ایران در معرض خطر است. تا زمانی که رژیم ایران با ادعاهای پیشرفت و دموکراسی به اعمال سرکوبگرانه و خون‌ریزی و سلب آزادی ادامه می‌دهد، هرقدر هم که در جهان حمایت شود، نمی‌توان از این ارزش‌ها پاسداری کرد.

۴- رژیمی که امروز با امواج نارضایتی مردم و خیل ناآرامی‌های داخلی به لوزه درآمد است، دیروز از تضمین امنیت خلیج فارس، اقیانوس هند و حتی سومالی سخن می‌گفت. این امر بیانگر آن است که هیچ چیز بیش از جنبش‌های مردمی اینچنین آن را پریشان و آزرده نمی‌کند.

از جمله این حرکت‌ها «جنبش محرومان» لبنان است که فعالیت آن در میان مردم ایران انعکاس فراوان یافته است. قتل‌عام‌های وصف ناپذیری که هم‌اکنون ایران را خونین کرده است و رژیم تلاش دارد بر آنها سروپوش بگذارد، هشدار می‌دهد که به انسان معاصر، به وجدان و به احساس مسئولیت اوست. شایسته است که انسان‌ها تصویر واقعی این کشتارها و سرکوبگری‌ها را به جهانیان عرضه بدارند و ضمن چنین خدمتی، بی‌زاری خود را از این اعمال نمایان سازند.

در فتره فوق ضمن اینکه امام موسی صدر راهکارهای مختلفی برای حمایت از انقلاب مردم ایران را ترسیم می‌کند، اما نکته بسیار مهم، اتصال «نهضت مردمی ایران» با «جنبش محرومان لبنان» است که به رهبری ایشان و در جهت حمایت از افشار محروم جامعه لبنان در این کشور ایجاد شده و به‌عنوان یک نهضت اجتماعی گسترده در لبنان و سرعت یافته است.

این حرکت به تصریح ایشان در ایران انعکاس وسیعی یافته و مورد توجه مردم ایران قرار گرفته است. گویا اینکه در اینجا صدر ضمن تاکید بر همراهی حرکت مردم در لبنان و ایران به گونه‌ای از تأثیر و تعامل نهضت مردمی ایران و جنبش محرومان لبنان هم به‌طور غیرمستقیم سخن به میان می‌آورد.

درباره بخش دوم پرسش و اینکه آیا خود ایشان هم انقلابی بود یا خیر، باید گفت امام موسی صدر هیچ‌گاه طرفدار حرکت‌های تند، افراطی، براندازانه، سریع، خشن و غیرخردمندانه نبوده است. چنین تفسیری از انقلابی بودن در واقع تفسیری مارکسیستی از انقلاب است که به تعبیر مارکس‌نظران از دهه‌های ۱۳۲۰ و ۱۳۳۰ و از طریق چپی‌های قدرتمند اروپا وارد ادبیات چپ ایرانی و مبارزان با حکومت استبدادی شاه شد. از این رو انقلابی بودن در دهه‌های ۱۳۴۰ و ۱۳۵۰ بیشتر تئوریک، افراط‌گرایی، بی‌توجهی به اوضاع زمان و مکان و نوعی ناسازگاری خلقی و رفتاری در برابر هر نوع دقت و اندیشه و شناخت‌شناسی بود.

با این وصف موقعیت امام موسی صدر در کجاست؟ باید اشاره کرد که سه تفسیر از انقلاب می‌شود و براساس آن می‌توان اندیشه و سیره سیدموسی صدر را براساس این سه تفسیر از انقلابی بودن مورد پرسش و سنجش قرار داد. این سه تفسیر از انقلاب عبارتند از: (۱) انقلاب موسی، (۲) انقلاب مضیق (۳) انقلاب متوسط.

انقلاب مضیق: در جایی است که در آن جابه‌جایی قدرت با براندازی قهرآمیز و مسلحانه اتفاق می‌افتد. با این تعریف نه‌تنها اندیشه و سیره امام موسی صدر انقلابی نیست بلکه انقلاب اسلامی و بسیاری از انقلاب‌های دیگر هم مشمول این نوع از انقلاب نمی‌شود و بلکه بیشتر به کودتا شباهت دارد تا انقلاب.

انقلاب موسی: مراد از انقلاب موسی، هرگونه تغییری است که در جامعه به وجود می‌آید. این نوع نگاه، به انقلاب هم باب بسیار وسیعی را پیش پای انقلاب‌ها قرار می‌دهد و از این‌رو هر تغییری انقلاب شمرده می‌شود که مردود است.

انقلاب متوسط: در معنای سوم، انقلاب، نوعی تحول است اما این تحول به صورت بنیادین، جامع، نظام‌مند و هدف‌مند است که با راهنمایی و رهبری نخبگان و همراهی عمومی مردم صورت می‌گیرد. در اینجا هم عنصر رهبری و هم اهداف مشخصی وجود دارد. می‌توان گفت انقلاب اسلامی واجد شاخص‌های مذکور است. (۶) بنیادین به یک معنا یعنی علل

چهارگانه فاعلی، غایی، مادی و صوری (۷) در انقلاب وجود دارد که باید مشخص شود. علت مادی، مردم؛ علت صوری، ساختار نظام؛ علت فاعلی و غایی نیز انگیزه‌های اسلامی و انقلابی مردم است. وجود همه این عناصر به معنای وجود انقلاب است. از سویی جوانب و سطوح مختلف را در برمی‌گیرد و جامع نیازها و ضروریات و اهداف است و چیزی را مغفول نمی‌گذارد. اضافه بر این دارای نظم و چارچوب خاص و واجد اهداف از پیش تعیین شده است. (۸)

با چنین تفسیری از انقلاب می‌توان گفت امام موسی صدر یک انقلابی به معنای متوسط، یک اندیشمند و فعال انقلابی است. در واقع می‌توان گفت صدر در پی تعمیرات بنیادین، جامع، نظام‌مند و هدف‌مندی در جامعه لبنان بود و بر آن بود تغییرات موردنظر خود را به تدریج در جامعه لبنان تحقق بخشد. تنها بخشی از این تغییرات مربوط به حوزه فرهنگی و اقتصادی و سیاسی جامعه شیعیان لبنان بود که براساس آن شیعیان توانستند به جایگاه واقعی و تأثیرگذار خود در جامعه لبنان دست یابند. (۹) کسب این جایگاه بی‌تردید با تعامل با دیگر جریان‌ها و گروه‌ها و مذاهب اسلامی و ادیان و قومیت‌های موجود در لبنان و با راهنمایی شخص امام موسی صدر به وجود آمد.

بنابراین شاید نتوان ایشان را در دو تفسیر از انقلاب جای داد و براساس چارچوب‌های رایج از فضای انقلابی گری و نگاه‌های مارکسیستی، نتوان ایشان را یک انقلابی به شمار آورد اما می‌توان با تفسیر متوسط از انقلاب و با توجه به حرکت تدریجی و فرهنگی وی به صورت بنیادین، جامع، نظام‌مند و هدف‌مند در حوزه‌های سیاسی و فرهنگی و اقتصادی که در لبنان بنیان نهاد ایشان را انقلابی به شمار آورد.

سیدموسی صدر صرفاً در پی اقدامات تند و خشونت‌آمیز و فاقد خردورزی نبود بلکه «سلوک و روش این روحانی تربیت شده در دامان اسلام، نشان می‌دهد که تندروی، استفاده از الفاظ پرخاشگرانه و نسبت دادن کلمات نابجا به منتقد و مخالف، بیشتر

یادداشت دکتر لک‌زایی پیرامون اندیشه سیاسی امام موسی صدر

آقا موسی صدر انقلابی

فرهیختگان کتاب «درآمدی بر اندیشه سیاسی امام موسی صدر» توسط شریف لک‌زایی عضو هیات علمی پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی در شرف انتشار است. لک‌زایی در این کتاب در هفت فصل به تبیین ابعاد مختلف اندیشه سیاسی امام موسی صدر می‌پردازد. «شرح حال، فعالیت‌ها و آثار»، «بنیان‌های اندیشه»، «آزادی»، «عدالت»، «انسجام و همبستگی»، «ولایت» و «حکومت» به ترتیب عناوین فصول هفت‌گانه کتاب است. مباحث این کتاب با رویکرد فلسفه سیاسی مورد بررسی قرار گرفته و از این لحاظ توجه به اندیشه سیاسی صدر به دلیل طرح اندیشه این عالم و متفکر شیعی در جامعه متنوع و متکثر فرهنگی، اقتصادی و سیاسی لبنان اهمیت ویژه‌ای پیدا می‌کند. نویسنده کتاب بخشی از فصل نخست این اثر را در اختیار صفحه اندیشه «فرهیختگان» قرار داده است که در دو قسمت منتشر خواهد شد.

به مرام کمونیسم نزدیک است تا به اسلام. (۱۱) اگرچه نگاه موسوی‌اردبیلی ناظر به حوادث ایران است و انقلابی بودن ایشان را در مقایسه با فضای ایران می‌سنجد اما با توجه به نقش مهم و موثر صدر در حوادث لبنان در سال‌های ۱۹۷۳ و ۱۹۷۴ و تشکیل جنبش محرومان لبنان، می‌توان صدر را به‌عنوان یک رهبر انقلابی نیز معرفی کرد البته به همان معنای متوسط که ذکر شد. ایشان در این سال‌ها تجمعات بسیار بزرگی را در شهرهای بعلمک، صیدا و صور در راستای احیای حقوق شیعیان و محرومان برگزار کرد که نمونه‌اش در لبنان مشاهده نشده است. جنبش محرومان البته از همان ابتدا تحقق اهداف خود در برآورده ساختن حقوق محرومان و شیعیان را به صورت مسالمت‌آمیز دنبال می‌کرد اما با توجه به اینکه دولت به هیچ‌کدام از توافقات خود درباره تحقق بخشیدن به حقوق محرومان و به‌ویژه توجه به جنوب لبنان عمل نکرد رویکرد مبارزاتی امام موسی صدر نیز به گونه‌ای دیگر جلوه گر می‌شود. ایشان در سخنرانی مهمی که در بدنبال بقاع ایراد کرده است از لبریز شدن کاسه صبر شیعیان محرومان (۱۲) سخن می‌گوید و تصریح می‌کند که «در این کشور حق گرفتاری است، نه دادنی» (۱۳) گفتنی است حرکت امام

موسی صدر به‌عنوان رهبر جنبش محرومان لبنان بعد از تجمع بسیار بزرگ مردم در بعلمک به‌عنوان یک انقلاب‌مورد تحلیل و تجلیل قرار گرفته است. در همین زمینه روزنامه «النهار» با انتشار سرمقاله‌ای به قلم سردبیر خود از این تجمع به‌عنوان یک انقلاب یاد و تأکید می‌کند که این حرکت شیعیان حرکتی فرقه‌گرایانه نیست: «این خیزش، انقلاب یک فرقه (شیعیان) است اما یک انقلاب فرقه‌ای نیست. انقلاب یک فرقه ضد دیگر فرقه‌ها نیست. اما چه بسا انقلاب یک فرقه به نمایندگی از فرقه‌های دیگر باشد. این نهضت، انقلاب فرقه انقلابی است؛ زیرا از همه محروم‌تر است... فرقه‌ای که دغدغه حکومت کردن ندارد، که حکومت از آن همه است، بلکه دغدغه‌اش آن است که حکومت سرتاسر ظلم و ستم نباشد؛ نه ظلم به او و نه ظلم به دیگران» (۱۵) بنابراین این انقلاب شیعیان برای دفاع از حقوق همه محرومان لبنان بود. امام موسی صدر در سخنان خود دولت را به انجام تعهدات خود دعوت و تهدید می‌کند که اگر وعده‌ها و توافقات تحقق نیابد شورش و تحنن (۱۶) نتیجه طبیعی آن است. این درحالی است که در آغاز، این جنبش اهداف خویش را به صورت مسالمت‌آمیز دنبال می‌کند و در تلاش است به روش‌های دموکراتیک به حقوق خود نائل شود. به‌ویژه تجمعات بزرگ اما مسالمت‌آمیز در شهرهای بعلمک، صور و صیدا نشان داد این جنبش مورد حمایت و پشتیبانی گسترده مردم (۱۷) است که بر آن هستند به رهبری امام موسی صدر و باروش‌های غیرخشونت‌آمیز اهداف خود را دنبال کنند.

آیتا... شیخ عبدالامیر قبلان در توصیف حرکت امام موسی صدر تعبیری دارد که به ما کمک می‌کند. وی می‌گوید «امام صدر درصدد بود مسیر حرکت دولت لبنان را تصحیح و به تبع آن وضع مردم و جامعه را اصلاح کند. ایشان نمی‌خواست انقلاب راه‌بیندازد» (۱۸) بنابراین او بیشتر در پی اصلاح بود. در واقع انقلاب متوسط می‌تواند ترجمان اصلاح‌گری و اصلاح‌طلبی سیدموسی صدر در جامعه لبنان باشد. ضمن اینکه مقابله‌رژیم پهلوی با ایشان در لبنان را نباید از یاد برد. افزون بر این نگاه وی به انقلاب مردم ایران نشان می‌دهد وی این انقلاب را یک بازی پایگاه و جایگاه مذهبی و به مثابه نقشی پیامبرانه مورد توجه قرار داده‌واز این‌رواست که از آن حمایت به عمل می‌آورد.

پی‌نوشت‌ها

- ۱- بنگرید به مباحثی که در مجموعه دولجندی یادنامه امام موسی صدر منتشر شده است: سیدهادی خسروشاهی، یادنامه امام موسی صدر، تهران، موسسه فرهنگی تحقیقاتی امام موسی صدر، ۱۳۸۷.
- ۲- «گفت‌وگویی با امین همان»، مدافع مبارزین ایرانی، مجموعه صاحب‌نظر دیگری نیز بر این نظر است که ایشان «به انقلاب ایران عمیقاً اعتقاد داشت و معتقد بود... ابراهیم یزدی، نقش امام موسی صدر در لبنان و انقلاب اسلامی»، همان، ص ۴۱۳.
- ۳- ابراهیم یزدی، نقش امام موسی صدر در لبنان و انقلاب اسلامی، یادنامه امام موسی صدر، ص ۴۱۸.
- ۴- دیگر گفت‌وگوهای منتشره در این یادنامه نیز بر ارتباط امام خمینی و امام موسی صدر صحه گذاشته‌اند.
- ۵- ابراهیم یزدی، نقش امام موسی صدر در لبنان و انقلاب اسلامی، یادنامه امام موسی صدر، ص ۲۷۶.
- ۶- همان، ص ۲۷۷.
- ۷- همان، ص ۲۸۶.
- ۸- همان، ص ۲۸۸.
- ۹- همان، ص ۲۲۸.
- ۱۰- محمود سریع‌القلم، پیشوایی فراتر از زمان: درآمدی بر نظام فکری و سیره عملی امام موسی صدر، ص ۱۰۱.

برخی از هم‌دوره‌های امام موسی صدر نه تنها معتقد به انقلابی بودن ایشان هستند بلکه ایشان را در صف نخست انقلابیون قرار می‌دهند. آیتا... موسوی‌اردبیلی بر این نظر است که سرمایه اولیه انقلاب اسلامی به یک جمع بیست نفره در دهه بیست و یکم می‌گردد که گرد هم خمینی حلقه زده و امام موسی صدر نیز یکی از آنها است. به تصریح موسوی‌اردبیلی اصل اولیه انقلاب، فکر انقلاب، فرهنگ انقلاب، ارزش‌های انقلاب، سنگ اولیه انقلاب به دست اینها گذاشته شد و امام موسی صدر در میان اینها در آن صف اول بود نه در صف‌های بعدی

۴- این مقاله در تاریخ ۱۳۹۷/۸/۲۳ این نخستین‌بار به فرانسه در روزنامه فرانسوی لوموند چاپ و منتشر شده و بعداً به تاریخ ۱۳۹۷/۸/۹/۱۵ به عربی در روزنامه لبنانی السفير چاپ و منتشر شده است. مطلب مذکور هم‌اینک در کتاب ادیان در خدمت انسان با عنوان «پیام انبیاء، سرچشمه قیام» صفحات ۱۳۰-۱۲۵ درج شده است. نگارنده به دلیل برخی اشکالاتی که متن مندرج در کتاب ادیان در خدمت انسان داشت از موسسه فرهنگی و تحقیقاتی امام موسی صدر در تهران درخواست کرد نسبت به متن مذکور نظر دهند. موسسه نیز لطف کرده و مجدداً متن فارسی را با متن فرانسه و عربی مقابله و ویرایش ارسال کرد. مستند متن حاضر متنی است که از سوی موسسه امام صدر در اختیار نگارنده قرار گرفته که اندکی با آنچه در کتاب نای و نی آمده متفاوت است.

۵- مصاحبه ششم می ۱۹۷۸. ۱. مصاحبه در ماه‌های آخر حضور امام خمینی در عراق و به توصیه امام موسی صدر، انجام گرفته است. ۶- برای تبیین بیشتر از تفسیرهای سه‌گانه از انقلاب، ر. ک: علیرضا صدرا، خوانش سیاسی متون حکمت متعالیه، قم، پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، ۱۳۹۵. ۷- درباره علل اربعه استناد مطهری می‌گوید تقسیم علت به چهار قسم از ارسطو به ارث مانده است: علت فاعلی، علت غایی، علت مادی و علت صوری.

برای مثال گفته شده خطی که بر این صفحه نگارش شده نیازمند فاعل، غایت، ماده و صورت است. فاعل، شخص نویسنده است؛ غایت، هدفی است که نویسنده از نوشتن این خط در نظر دارد. به این معنا که می‌خواهد مطلبی را به دیگران بفهماند؛ ماده، عبارت است از جوهر یا مرکبی که در این استفاده شده است؛ صورت، عبارت است از هیات و شکل مخصوصی که به صورت حروف و کلمات پدیدار شده است. از نظر ایشان در تمام مصنوعات بشری قانون چهار علت صادق است. مرتضی مطهری، شرح منظومه، جلد دوم، ص ۱۴.

۸- ر. ک: علیرضا صدرا، مفهوم‌شناسی حکمت متعالی سیاسی، قم، پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، ۱۳۹۰. ۹- آقای صدر احیاگر موقعیت شیعه در لبنان بود و نه فقط لبنان بلکه تمامی خارومیانه. هدف اصلی ایشان این بود که حقوق شیعه را در لبنان احیا کنند و عقیده داشتند که اگر در لبنان موقعیت شیعه احیا شود در سایر نقاط خارومیانه هم احیا می‌شود و خدمتی به جهان تشیع صورت خواهد پذیرفت. امین (نفری)، مدافع مبارزین ایرانی، یادنامه امام موسی صدر، ص ۳۵-۳۴.

۱۰- همان، ص ۹۹. ۱۱- عبدالکریم موسوی‌اردبیلی، امام موسی صدر از طلایه‌داران انقلاب، یادنامه امام موسی صدر، ص ۴۰. ۱۲- همان، ص ۴۰۶. ۱۳- مسأله دیگر نمی‌توانیم صبر کنیم. کاسه صبرمان لبریز شده است. «هیات‌رئیسه جنبش امل، سیره و سرگذشت امام موسی صدر، جلد اول، ص ۲۷۶. ۱۴- همان، ص ۲۷۷. ۱۵- همان، ص ۲۸۶. ۱۶- همان، ص ۲۸۸. ۱۷- همان، ص ۲۲۸. ۱۸- محمود سریع‌القلم، پیشوایی فراتر از زمان: درآمدی بر نظام فکری و سیره عملی امام موسی صدر، ص ۱۰۱.